

Katarzyna Taran

dr hab. n. med., prof. UM w Łodzi i KAAFM w Krakowie, Uniwersytet Medyczny w Łodzi
ORCID: 0000-0002-0598-9079

Strzelcy historyczni – zasady sztuki i współczesny profesjonalizm strzelecki

Wprowadzenie

Geneza sportu strzeleckiego sięga wieków średnich, a historia bractw strzeleckich jest nierozzerwalnie związana z rozwojem autonomii średniowiecznych miast. Dzięki barwnym i pełnym blasku wydarzeniom publicznym z udziałem współczesnych kontynuatorów strzeleckich tradycji wiedza na temat Europejskiej Wspólnoty Strzelców Historycznych i należących do niej Bractw Kurkowych Rzeczypospolitej, historia tych organizacji oraz ich obecność we współczesnym życiu lokalnych społeczności jest coraz szerzej znana.

Potęga takich stowarzyszeń tkwi jednak nie w bogatym ceremoniale, lecz w profesjonalizmie strzeleckim. To on stanowił i stanowi o świetności, i elitarności tych wspólnot. Nie bez przyczyny zwane były gildiami strzelców wyborowych, co zachowano także w nazwie współczesnych tego typu organizacji – Historic Marksmen's Guilds. Tysiącletnia już historia stowarzyszeń strzeleckich zaciekawia i zadziwia. Literatura, zwłaszcza bogata obcojęzyczna, obejmuje niezwykle wartościowe pozycje przedstawiające tradycję organizacji strzeleckich, jednakże kompleksowego opracowania dotyczącego zasad współczesnego sportu strzeleckiego w tych formacjach nie znaleziono. Dlatego też celem pracy stało się ukazanie wybranych aspektów profesjonalizmu strzeleckiego (rodzajów broni, obiektów, regulaminów, typów strzelań i tarcz) – kultywowanych obecnie zasad sztuki strzeleckiej oraz popularyzacja wiedzy na temat oryginalnego polskiego wkładu w strzelania strzelców historycznych, czyli pierwszej znanej tarczy przestrzennej kołkowanej (trójwymiarowej). Artykuł powstał na podstawie analizy regulaminów i komunikatów z zawodów strzeleckich w aspekcie przepisów prawa i standardów Międzynarodowej Federacji

Sportów Strzeleckich (ISSF), danych z archiwów Okręgu Centralnego Zjednoczonych Bractw Kurkowych Rzeczypospolitej, relacji świadków, wspomnień Sióstr i Braci Kurkowych – zarówno ustnych, jak i opublikowanych w wydawnictwach zwartych oraz okolicznościowych druków i współczesnych trofeów strzeleckich w zbiorach prywatnych. Ponadto autorka wykorzystała własne ponad dwudziestoletnie doświadczenie w sporcie strzeleckim jako zawodnik, trener i sędzia oraz współorganizator kilkuset strzelań. Przedstawiono wzorcowe modele, jak również specyficzne modyfikacje, każdorazowo poprzedzając omawiane aspekty sportu strzeleckiego krótkim kontekstem historycznym. Inspiracją do podjęcia przedstawianej tematyki była coraz silniej zaznaczająca się tendencja do zanikania zasad profesjonalizmu strzeleckiego w polskich Bractwach Kurkowych, budząca niepokój o przyszłość elitarniej, dziejowej spuścizny strzelców wyborowych.

Zarys historyczny

Gildie strzeleckie (*Schuttersgilde*) to paramilitarne organizacje, których główną funkcją było kontynuowanie średniowiecznej tradycji zapewnienia gotowości do obrony miasta przez samych mieszkańców. Na przestrzeni dziejów te pierwotne formacje strzeleckie zmieniały swój charakter i funkcje. Początkowo były oddziałami ochotniczymi zorganizowanymi według sąsiedztwa lub z wyboru broni (łuk, kusza, muszkiet) dla obrony miast zarówno przed atakami wroga, jak i niepokojami wewnętrznymi¹.

Bractwa strzeleckie ogniskowały w sobie życie miasta, wtapiały się w istniejące obyczaje i pradawne tradycje (np. najważniejsze zawody organizowano w okresie zielonoświątkowym²), pozostawały w związkach i zazwyczaj cieszyły się przychylnością władzy nie tylko świeckiej, ale i kościelnej³, czego wyrazem były różnorodne przywileje nadawane bractwom i zwyczajom zawodów strzeleckich⁴, aspirowały też do kultury rycerskiej, przyjmując nazwę Bractw Rycerskich, zwyczaj przeprowadzania turniejów⁵ oraz formy zabaw i strojów⁶. W czasie pokoju pozostawały grupami żyjących i lojalnych wobec siebie współbraci, zwykle efektywnymi w kolektywnym wykonywaniu przyjętego na siebie obowiązku zapewnienie ochrony życia i mienia obywateli miasta. Zobowiązane do podnoszenia strzeleckich umiejętności swoich członków organizacje strzeleckie organizowały zawody, a rywalizacja ta uważana jest za fundament bractw strzeleckich. Pierwsze takie bractwo powstało

¹ A Riegl, *The Group Portraiture of Holland*, The Getty Research Institute for The History of Art and Humanities, Los Angeles, 1999, s. 25.

² Szerzej o tym w: *Bractwa kurkowe w Polsce*, Prof.-Art. ARW 2005, s. 6–7.

³ M. Ordyłowski, *Z dziejów Bractw Kurkowych w Polsce*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogiczne w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 1999, z. 2, s. 50.

⁴ T.J. Jakubiak, *Kurkowe Bractwa Strzeleckie w Wielkopolsce*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1986, s. 50.

⁵ G. Lichończak-Nurek, *Geneza i rozwój Bractw Kurkowych w Europie*, https://kbslidzbark.ns48.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=97&Itemid=28 [dostęp: 9.06.2019].

⁶ Oficjalnym strojem bractw oprócz munduru może być także tzw. strój wielki, nawiązujący do tradycyjnych ubiorów polskiej szlachty. Zob. Statuty Bractw Kurkowych RP.

w 1007 r. w Hallstadt koło Bambergu w Niemczech, następne ok. 1010 r. w Münster⁷. Uzbrojone i systematycznie ćwiczone w strzelectwie jednostki ludności cywilnej powszechnie uważane były za swoisty rodzaj cennego zastępstwa nie zawsze dostępnych regularnych oddziałów oraz za pożądaną lojalnych poddanych⁸.

Nazwy organizacji strzeleckich często traktowane są jako synonimy, jednakże w odniesieniu do stowarzyszeń zachodnioeuropejskich mogą przemawiać za odrębnością genezy i różnym charakterem tych wspólnot. Termin „bractwo” (*Bruderschaft*) wiąże korzenie organizacji z bractwami kościelnymi, a „towarzystwo” (*Gesellschaft*) strzeleckie lub gildia (*Gilde*) wskazuje na rodowód wywodzący się ze struktury cechowej. W Polsce określenia te używane były zwykle wymiennie, a nazwę „gildia” (tłumaczoną jako „gielda”) odnieść można jedynie do bractwa poznańskiego⁹. W przywileju dla Krakowa czytamy: „Wszyscy posiadający domy w mieście niech będą zobowiązani do obrony”¹⁰. W najstarszych źródłach¹¹ jako strzelców opisuje się łuczników, do końca XVI wieku strzelano bowiem przede wszystkim z łuków i kusz.

Wraz z rozwojem broni palnej dotychczasowe bractwa łuczników lub kuszników zaczęto określać nazwą Bractw Strzeleckich. Taką też nazwę upowszechniano w okresie jednoczenia ruchu brackiego w Polsce w okresie międzywojennym. Od wieku XIX, a zwłaszcza w wieku XX, w czasie reaktywacji wielu bractw we współczesnej już nam Rzeczypospolitej, najpowszechniejszym stało się jednak określenie Bractwo Kurkowe, nawiązujące do najstarszych tradycji łuczniczych strzelań do kura¹², tym samym podkreślające długi rodowód organizacji strzeleckich¹³. Nierzadko reaktywowane po 1989 r. lub powstające w Polsce *de novo* Bractwa Kurkowe mają w swej nazwie zarówno określenie „bractwo”, jak i „towarzystwo”¹⁴.

Niezależnie od genezy wspólnot strzeleckich dalsze losy tych organizacji były ściśle związane z wydarzeniami historycznymi o znaczeniu nie tylko ogólnoeuropejskim, ale przede wszystkim – narodowym i lokalnym. Początków ruchu brackiego w Polsce dopatruje się w zawodach strzeleckich organizowanych w miastach przynajmniej od XIII w.¹⁵ Należy zauważyć, że część stowarzyszeń strzeleckich istniała i pełniła przynależne im funkcje przed formalnym zarejestrowaniem, a ponadto – że istnieją istotne rozbieżności pomiędzy powszechnie dostępnymi i rozpowszechnianymi w ruchu brackim informacjami, a materiałami źródłowymi, czego przykładem może być poszukiwanie najstarszej polskiej organizacji strzeleckiej. Często podaje się, że jest nią gildia poznańska, a jako czas jej powstania wskazuje się rok 1253¹⁶,

⁷ M. Ordyłowski, *op. cit.*, s. 49–57.

⁸ A. Riegl, *op. cit.*, s. 25.

⁹ G. Lichończak-Nurek, *op. cit.*

¹⁰ W przywileju Kazimierza Wielkiego dla Krakowa z 7 grudnia 1358 r.

¹¹ Źródło: Statut poznański z 1417 r.

¹² Tradycyjnije: Schola laculatoriae lub Confraternitas laculatorum.

¹³ <http://www.muzeum.srem.pl> [dostęp: 12.11.2018].

¹⁴ Źródło: Statut łódzkiego (reaktywowane) i Świątokrzyskiego (nowopowstałe) Bractwa Kurkowego Towarzystwa Strzeleckiego.

¹⁵ M. Ordyłowski, *op. cit.*, s. 49–57.

¹⁶ <http://bractwokurkowekornik.pl/en/history/> [dostęp: 18.06.2019].

okazuje się jednak że jest to data lokacji lewobrzeżnego Poznania, a nie założenia bractwa strzeleckiego¹⁷. Dostępna w literaturze analiza materiałów źródłowych ukazuje jako najstarsze bractwo strzeleckie w Kcynii z 1350 r. i kolejno: „w 1426 r. w Żninie, ok. 1430 r. we Wrocławiu, ok. 1431 r. w Legnicy, w 1442 r. w Opolu, w 1447 r. w Lubinie, w 1481 r. w Lubomierzu, 1493 r. w Wągrowcu, w 1504 r. w Świdnicy, w 1512 r. w Zbąszyniu, ok. 1540 r. w Warszawie, w 1548 r. w Oławie, 1550 r. w Lwowku (Wielkopolskim), w 1573 (?) w Kłodzku, 1575 r. w Kościanie, w 1584 (?) w Strzelinie, 1600 r. w Osiecznej”¹⁸. Okresem, w którym powstało szczególnie wiele bractw, był burzliwy dla całej Europy wiek XVII i XVIII.

Złożona i trudna historia Polski odcisnęła swoje piętno także na losach stowarzyszeń strzeleckich. W czasie rozbiorów zostały one w większości rozwiązane jako organizacje zbrojne o charakterze narodowo-patriotycznym. Jedynie w zaborze pruskim mogły one legalnie kontynuować swoją działalność i regularnie organizować zawody strzeleckie, zaborca przypisał im jednak rolę jednego z narzędzi germanizacji¹⁹. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, w okresie międzywojennym, bractwa przeprowadziły proces zjednoczenia swoich szeregów, co ostatecznie doprowadziło do powstania Zjednoczenia Kurkowych Bractw Strzeleckich Rzeczypospolitej w 1927 r. Wybuch II wojny światowej przerwał okres dynamicznego rozwoju Bractw na wiele lat, gdyż po jej zakończeniu zlikwidowano organizacje strzeleckie w Polsce i znacjonalizowano ich majątek.

W 1990 r. w Kórniku reaktywowano Zjednoczenie Kurkowych Bractw Strzeleckich Rzeczypospolitej²⁰. W 1975 r. w Eindhoven w Holandii dokonano rejestracji Europejskiego Stowarzyszenia Historycznych Bractw Strzeleckich (Europäische Gemeinschaft Historischer Schützen – EGS)²¹, a w 1992 r. Zjednoczenie Kurkowych Bractw Strzeleckich Rzeczypospolitej przystąpiło do tej organizacji²².

Współczesne Zjednoczone Bractwa Kurkowe Rzeczypospolitej kontynuują patriotyczne i strzeleckie tradycje swoich poprzedników i tak jak w przeszłości są mocno związane z lokalną społecznością, aktywnie uczestnicząc w bieżących wydarzeniach o charakterze integracyjnym, i społecznym. Swoimi działaniami statutowymi obejmują także promocję kultury, działalność charytatywną oraz opiekę nad dziećmi i młodzieżą. Ich wizerunek w Polsce i za granicą służy propagowaniu polskiej historii i tradycji, idei niepodległościowych i wartości chrześcijańskich. Za bractwo najdłużej prowadzące udokumentowaną działalność na ziemiach polskich uważane jest Bractwo Krakowskie, którego współczesny obraz w pełni odzwierciedla wzniosłe idee EGS²³.

¹⁷ M. Ordyłowski, *op. cit.*, s. 49–57.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Szerzej o tym: <http://bractwoturkowekornik.pl/en/history/> [dostęp: 10.03.2019].

²⁰ *Bractwa kurkowe w Polsce, op. cit.*, s. 6–7.

²¹ G. Lichończak-Nurek, *op. cit.*

²² *Bractwa kurkowe w Polsce, op. cit.*, s. 6–7.

²³ Szerzej o współczesności samego Krakowskiego Bractwie w: M. Ostrowska, *Towarzystwo Strzeleckie „Bractwo Kurkowe”*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2014, nr 2, s. 121–125.

Profesjonalizm strzelecki – geneza, regulaminy, broń, obiekty, typy strzelań, tarcze

Sięgające wczesnego średniowiecza sportowe dziedzictwo strzelców historycznych jest ogromne i nie do przecenienia. Perfekcyjnie zorganizowany system cechowy w okresie potęgi miast zachodnioeuropejskich był źródłem doskonałości organizacyjnej gildii strzeleckich, a uniwersalny charakter planowania i dowodzenia stanowił o sile tych paramilitarnych organizacji. Sam termin „gildia” wywodzi się z określenia „uczta ofiarna”, rozumianego w najszerszym kontekście jako ofiara dla wyższych wartości. To właśnie wzajemna lojalność, wspólny wysiłek i pełne poświęcenie dla realizacji otrzymanego zadania były istotą stowarzyszeń strzeleckich²⁴. W połączeniu z najwyższymi umiejętnościami dawnych „strzelców wyborowych”²⁵ w pełni odpowiadają kodeksom i wymogom najbardziej elitarnych współczesnych formacji wojskowych²⁶.

Regulaminy strzeleckie opracowywano w oparciu o statuty organizacji. Nie zawsze jednak przystawały one do praktycznych potrzeb strzelców, stąd różnorodne od nich odstępstwa. W obliczu zagrożenia organizowano strzelania częściej niż wymagał tego statut, np. w okresie wojny trzydziestoletniej starosta krajowy nakazał mieszczanom cotygodniowe ćwiczenia strzeleckie. O wartości bojowej ówczesnych strzelców może świadczyć fakt, że mieszkańcy Żor skutecznie oparli się zarówno Kazimierzowi Wielkiemu (w 1345), jak i husytom (w 1433)²⁷.

Obecnie, treningi i zawody strzeleckie w Bractwach Kurkowych w Polsce prowadzi się w oparciu przepisy ISSF (strzelectwo sportowe), przepisy MŁAIC (strzelectwo czarnoprochowe), przepisy EGS (strzelectwo historyczne) oraz przepisy wewnętrzne Bractw Kurkowych (strzelectwo kurkowe)²⁸. Współczesnym świadectwem działalności strzeleckiej bractw nie są już w większości dokumenty pisane. Regulaminy i komunikaty z zawodów tworzone są w formie elektronicznej, dostępnej na stronach internetowych, a nierzadko podawane do wiadomości strzelcom wyłącznie na miejscu, do tego nie są archiwizowane w sposób celowy. Swoistym *signum temporis* jest także dowolność w zakresie treningu strzeleckiego, które przestał być obligatoryjny²⁹. Umiejętności strzeleckie nie decydują już o przynależności do Bractw Kurkowych.

Przykładem współczesnego szkolenia Braci Kurkowych z zakresu strzelectwa były strzelania prowadzone w Okręgu Centralnym Zjednoczonych Bractw Kurkowych

²⁴ Karl Gründer podaje, że w 1616 r. mieszkańcy Leśnej wielokrotnie walczyli z waleśającymi się grupami najemników. Odnotowano, że w 1644 r. sześciu z nich poniosło śmierć; <http://naszeluzyce.pl/zbyszek-madurowicz/bractwo-kurkowe-schuetzengilde-markklissa> [dostęp: 15.06.2019].

²⁵ Bractwo lwowskie nazywano wprost wojskiem.

²⁶ Porównaj *semper fidelis* (łac. zawsze wierny), dewizę m.in. Korpusu Piechoty Morskiej Armii Stanów Zjednoczonych.

²⁷ K. Matwijowski, *Z życia codziennego mieszczan Oławy w czasach nowożytnych. Działalność Bractwa Kurkowego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia LXXIV”, Wrocław 1990, s. 91.

²⁸ Źródło: Polski Związek Strzelectwa Sportowego.

²⁹ Zygmunt III Waza za uchylenie się od obowiązku strzelań nałożył karę jednego złotego; M. Ordyłowski, *op. cit.*, s. 49–57.

Rzeczypospolitej. Wojskowe, elitarne przygotowanie Strzelmistrza³⁰ (6 Pomorska Dywizja Powietrzno Desantowa) i wieloletnie doświadczenie w zakresie sportu strzeleckiego (trener i Sędzia Strzelectwa Sportowego Klasy Państwowej) sprawiły, że były one powszechnie uznawane za wzorcowe, jako prezentujące najwyższy poziom profesjonalizmu i bezpieczeństwa. Strzelania te obejmowały konkurencje z wykorzystaniem małokalibrowego karabinu sportowego (strzelanie z postawy stojącej z wolnej ręki, bez stosowania rękawic, pasa oraz wszelkiego rodzaju zaczepów mających na celu zwiększenie sztywności broni i strzelca, amunicja kal. 22 l., energia amunicji dowolna); ich wzorcowy regulamin przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Wzorcowy regulamin strzelania brackiego Autor: Bronisław Kałużny, Strzelmistrz Okręgu Centralnego Zjednoczonych Bractw Kurkowych Rzeczypospolitej

1.	Cel zawodów	<ul style="list-style-type: none"> wyłonienie najlepszego strzelca popularyzacja strzelectwa sportowego
2.	Organizator zawodów	Łódzkie Towarzystwo Strzeleckie „Bractwo Kurkowe” 94-303 Łódź, ul. Konstancyńska 1
3.	Termin i miejsce zawodów	6 września 2008 roku od godz. 10.00 Strzelnica: Łódź, ul. Konstancyńska 1
4.	Program zawodów	<p>I Strzelanie o tytuł Króla Żniwnego Okręgu Centralnego Zjednoczonych Bractw Kurkowych RP – godz. 11.45</p> <p>Strzelanie do kura po jednym strzale według listy. Kolejność strzelających na liście wynika z kolejności zapisów Braci chętnych do strzelania po uprzednim wpłaceniu wpisowego.</p> <p>Strzelanie odbywa się w systemie rotacyjnym, aż do zestrzelenia kura. Zwycięzcą zostaje strzelec, który zestrzelił kura – otrzymuje tytuł Króla Żniwnego Okręgu Centralnego Zjednoczonych Bractw Kurkowych RP. Drugie miejsce zajmuje strzelec, który strzelał bezpośrednio przed zwycięzcą – otrzymuje tytuł I Rycerza. Trzecie miejsce zajmuje strzelec, który według listy strzelałby po zwycięzcy – otrzymuje tytuł II Rycerza.</p> <p>II Strzelanie eliminacyjne (tarcze płytkowe) Tarcza Nr 1 godz. 10.00–11.30; Tarcza Nr 2, 3 i 4 godz. 13.00–16.00</p> <p>W strzelaniu biorą udział wszyscy na równych prawach po opłaceniu wpisowego.</p> <p>Przysługują trzy strzały do każdej tarczy sportowej eliminacyjnej (w celu poprawienia wyniku można brać udział wielokrotnie za wyjątkiem strzelania do Tarczy Nr 1)</p> <p>Z karabinu małokalibrowego sportowego bez przyrządów optycznych na odległość 50 m.</p> <p>O kolejności zajętą miejsca decyduje suma punktów z trzech strzałów do jednej tarczy.</p> <p>Czas strzelania: 3 minuty.</p>

³⁰ Brat Bronisław Kałużny (Łódzkie Towarzystwo Strzeleckie Bractwo Kurkowe) – Dwukrotny Król Kurkowy Okręgu Centralnego, Król Żniwny Okręgu Centralnego, Współzałożyciel Bractwa Łódzkiego, Zaśluzony dla Bractw Łódzkiego oraz Bractwa Łaskiego

Strzelcy historyczni – zasady sztuki i współczesny profesjonalizm strzelecki

		Do strzelania finałowego przechodzi pierwszych 10 uczestników, którzy uzyskali najlepszy wynik. W przypadku uzyskania równego wyniku o kolejności miejsc od 1 do 10 decydują przepisy Polskiego Związku Strzelectwa Sportowego.
		W eliminacjach zawodnik może strzelać z własnej broni i amunicji.
		III Strzelanie finałowe (tarcze płytkowe) Tarcza Nr 1 bezpośrednio po zakończeniu strzelania o tytuł Króla Żniwnego, Tarcza Nr 2, 3 i 4 – godz. 16.00
		Do strzelania finałowego przystępuje 10 zawodników w kolejności miejsc zajętych w strzelaniu eliminacyjnym.
		Strzelanie odbywa się do tarczy kołkowanej, odległość 50 m, strzelanie z karabinu sportowego bez przyrządów optycznych i po jednym strzale.
		W finale zawodnik może strzelać z własnej broni i amunicji (za wyjątkiem strzelania do Tarczy Nr 1, gdzie organizator wyznacza broń i amunicję).
		Po każdym strzale kołkuje się tarczę, oznaczając numer zawodnika. Wynik ustala się na podstawie pomiaru odległości kołka od centralnego punktu tarczy.
		W przypadku uzyskania równego wyniku do 3. miejsca o kolejności miejsc decyduje wynik zajętego miejsca w strzelaniu eliminacyjnym oraz przepisy Polskiego Związku Strzelectwa Sportowego.
5.	Uczestnictwo	W strzelaniu o tytuł Króla Żniwnego Okręgu Centralnego Zjednoczonych Bractw Kurkowych RP biorą udział Bracia zrzeszeni w Okręgu Centralnym. W strzelaniu do tarcz płytkowych mogą strzelać wszyscy uczestnicy biorący udział w spotkaniu brackim.
6.	Klasyfikacja	Indywidualna
7.	Nagrody	Za miejsca I, II i III – dyplomy i puchary Tarcza Nr 1 – puchary dla zdobywców I, II i III miejsca, okazjonalne dyplomy dla uczestników finału
8.	Sprawy różne	Zawody przeprowadza Komisja, której pracą kieruje Strzelmistrz Okręgu Centralnego Zjednoczonych Bractw Kurkowych RP Bronisław Kałużny (sędzia strzelectwa sportowego klasy państwowej). Decyzje komisji są ostateczne. Lista startowa ustalona jest zgodnie z kolejnością zgłaszania się na zawody. Strzelanie odbywa się z postawy stojącej z wolnej ręki. Zabronione jest stosowanie rękawic, pasa oraz wszelkiego rodzaju zaczepów mających na celu zwiększenie sztywności broni i strzelca. Zawodnicy mają prawo używania własnej broni pod warunkiem przekazania jej za pokwitowaniem upoważnionej osobie będącej przedstawicielem organizatora. Dozwolona jest wyłącznie amunicja kal. 22 lr. Energia amunicji dowolna. Zabroniona jest amunicja typu magnum. Amunicję zapewnia organizator. Dopuszcza się używanie amunicji własnej.

Źródło: Archiwa strzeleckie Okręgu Centralnego; ten i pozostałe materiały z archiwum dzięki uprzejmości Strzelmistrza

Niektórzy strzelcy wypracowywali własną technikę oddawania strzału, odbiegającą od przyjętej w sporcie strzeleckim. Modyfikacje takie są akceptowane w strzelaniach brackich, o ile nie stoją w sprzeczności z podstawowymi wykładnikami – obowiązującym prawem, przepisami bezpieczeństwa oraz zasadami *fair play*. Najbardziej znanym przykładem w Polsce jest pozycja strzelecka z oparciem kolby karabinu na mięśniu naramiennym (zamiast w tzw. „dołku strzeleckim”), która, choć nietypowa, zadecydowała o trwałym zajęciu miejsca w czołówce współczesnych strzelców kurkowych³¹.

Początkowo w bractwach strzeleckich strzelano z łuku i kuszy. Łucznicy to pierwsi członkowie organizacji strzeleckich³² – uzbrojone w kusze mieszczaństwo flandryjskie w 1302 r. pokonało armię Filipa IV Pięknego³³. Okres wypraw krzyżowych przyniósł rosnącą popularność kusz, choć użycie tej broni przeciwko chrześcijanom było formalnie zakazane³⁴.

W XVI w. w Holandii i Państwach Niemieckich w zawodach strzeleckich używano już gładkolufowej broni palnej, a później gwintowanych muszkietów. Strzelców nazywano „strzelcami wyborowymi” (*Scharfschutzen*). Najwcześniej – w 1466 r. broń palna pojawiła się w statucie strzelców z Lucerny. Przypuszcza się, że Leonardo da Vinci używał arkebuza w czasie oblężenia Florencji w 1527 r.³⁵ Dowodem dokonania się przełomowej zmiany uzbrojenia są stare chorągwie, na których z jednej strony widnieje kusza, a z drugiej już arkebus. W XVI w. gładkolufowe muszkiety miały zasięg 100 jardów (90 m)³⁶. Najstarsze karabiny były początkowo skróconą wersją muszkietu. Obowiązek zapewnienia broni i utrzymania jej użyteczności oraz koszty z tym związane spoczywały zwykle na samych strzelcach.

Aktualnie obowiązująca w Polsce Ustawa o broni i amunicji ogranicza możliwości posiadania własnej broni. Odzwierciedleniem tego są zmiany w regulaminach strzeleckich, w których wskazuje się, że broń i amunicję zapewnia organizator zawodów (strzelcy zachowali jednak prawo do używania własnej broni pod warunkiem przekazania jej za pokwitowaniem upoważnionej osobie będącej przedstawicielem organizatora, a tak przekazaną broń organizator udostępnia na czas strzeleckiej rywalizacji innym strzelcom).

We współczesnych strzelaniach brackich, przeprowadzanych na podstawie standardów ISSF, wykorzystuje się karabin sportowy, kaliber 5,6 mm, a w strzelaniach bazujących na wewnętrznych przepisach bractw kurkowych także (i coraz częściej) karabin pneumatyczny, z uwagi na nieposiadanie profesjonalnych strzelnic lub obiektów odpowiednio przystosowanych do strzelań kulowych oraz brak uprawnień, niezbędnych w przypadku broni kulowej, zgodnie z wymogami obowiązującej w Polsce Ustawy o broni i amunicji oraz przepisami Polskiego Związku Strzelectwa Sportowego.

³¹ Pozycja strzelecka Brata Tadeusza Żychlewicz (Kurkowe Bractwo Strzeleckie w Pleszewie).

³² <http://bractwokurkoweornik.pl/en/history/> [dostęp: 2.04.2019].

³³ G. Lichończak-Nurek, *op. cit.*

³⁴ Sobór laterański II w 1139 r.

³⁵ M. Pegler, *Historia snajperstwa wojskowego*, Bellona, Warszawa 2008, https://books.google.pl/books/about/Historia_snajperstwa_wojskowego.html?id=22r5OIJQjhMC&redir_esc=y [dostęp: 12.06.2019].

³⁶ *Ibidem*.

Liczba niewątpliwie bardzo spektakularnych strzelań czarnoprochowych jest obecnie ograniczona; zazwyczaj wykorzystywane są one dla uświetnienia najważniejszych momentów uroczystości brackich. Długi czas ładowania, mała celność oraz gromadzenie się produktów spalania czarnego prochu w otoczeniu strzelców (m.in. węgiel, azotan i siarczan potasu, siarka, siarkowodór, metan) o w większości drażniącym działaniu na błony śluzowe, ogranicza wykorzystanie broni czarnoprochowej do strzelań wielokrotnych. Niemniej we współczesnej już historii Bractw Kurkowych odnotowano strzelania do tarcz płytkowych, a nawet strzelanie królewskie z broni czarnoprochowej³⁷.

Dawny obowiązek prowadzenia przez bractwa strzeleckie regularnych ćwiczeń wiązał się z koniecznością zapewnienia odpowiedniego miejsca oraz środków. Można zauważyć, że sport strzelecki nigdy nie był tani. Arcybiskup Francji Hinkmar z Reims wskazywał w swoim dekrete na zbyt duże wydatki gildii strzeleckich³⁸. Bractwa otrzymywały dotacje z kasy miast lub przywileje zapewniające im niezbędne dochody, zaczęto także tworzyć pierwsze strzelnice zwane celestatami³⁹. Zwarta zabudowa średniowiecznych miast nie sprzyjała strzelaniom w obrębie murów miejskich, jednak z czasem strzelnice stały się elementem samego miasta. Błoniom strzeleckim (*Schützenanger*), ogrodom strzeleckim (*Schützengarten*) i samym strzelnicom towarzyszyły różnorodne atrakcje, np. kręgielnie, których obecność w pobliżu miejsca ćwiczeń miała zachęcać do doskonalenia umiejętności strzeleckich, jako rodzaju przyjemności powiązanej ze szkoleniem. Powstawały także karczmy, w których odbywały się uroczystości i zebrania członków, a później Domy strzeleckie, często rozumiane jako budynki użytku publicznego, gdzie odbywały się uroczystości, spotkania towarzyskie, bale, koncerty, a także widowiska teatralne⁴⁰.

Współcześnie do strzelań brackich wykorzystuje się strzelnice sportowe, wojskowe i myśliwskie (broń kulowa), a coraz częściej także i zaadaptowane czasowo przestrzenie (broń pneumatyczna). Zwrot znacjonalizowanych po II wojnie światowej majątków Bractw Kurkowych wiąże się wieloma aspektami prawnymi. Nie wszystkie bractwa mogą pochwalić się własnymi historycznymi obiektami strzelniczymi. Jednym z przykładów strzelnicy brackiej, która w pełni zachowała swój podstawowy strzelecki charakter, jest obiekt należący do Kaliskiego Bractwa Strzelców Kurkowych. Położona na terenie miejskiego parku strzelnica, odgradzona architektonicznie, ale otwarta dla mieszkańców miasta, nie tylko ukazuje swoje walory estetyczne, lecz przede wszystkim technicznie zapewnia przeprowadzenie każdego rodzaju strzelania sportowego.

Wewnątrz obiektu stworzono osiem osi strzeleckich, cztery do strzelań na 50 m oraz cztery przeznaczone do strzelań na odległość 25 m z możliwością natychmiastowego przekształcenia na osie 50-metrowe. Zwraca uwagę dokładnie przemysłane zagospodarowanie przestrzeni, nie tylko zgodne z obowiązującymi prawem

³⁷ Np. w Świętokrzyskim Bractwie Kurkowym Towarzystwie Strzeleckim.

³⁸ <http://kurkowe.pl/test/historia.html> [dostęp: 09.06.2019].

³⁹ Najstarsza ilustracja strzelnicy znana jest z Kodeksu Behema (1505) i ukazuje zawody Bractwa Kurkowego w Krakowie.

⁴⁰ *Dom Strzelecki*, http://www.gliwiczanie.pl/Reportaz/teatr/dom_strzel/dom_strzel.html [dostęp: 10.06.2019].

i przepisami sportu strzeleckiego (np. sposób oświetlenie tarcz, wyodrębnienie miejsca dla prac komisji sędziowskiej i biura obliczeń w czasie zawodów), ale pozwalające również na realizację innych celów statutowych i codzienne funkcjonowanie bractwa (np. możliwość odwracalnego przekształcenia w krótkim czasie osi strzeleckich na salę do porad, spotkań towarzyskich, rautów lub balu królewskiego, obecność pełnego zaplecza socjalnego). Wyjątkowym atutem tego obiektu jest możliwość przeprowadzenia widowiskowego strzelania na otwartej przestrzeni – obok budynku, na terenie parku w centrum miasta, z zachowaniem wszystkich zasad bezpieczeństwa, pomimo braku wałów i przesłon. Broń umieszczana jest bowiem na statywie, w specjalnym łożu zapewniającym całkowitą kontrolę położenia używanej jednostki. Dzięki temu zabezpieczeniu pole ostrzału jest mniejsze niż wielkość kulochwytu. Kulochwyt umieszczony jest na wysięgniku i na czas zawodów podnoszony w górę, tak by jego pole odpowiadało lokalizacją polu ostrzału. Warstwowa budowa kulochwytu (metal i drewno) oraz odpowiedni kształt w pełni zabezpieczają przed przedostaniem się pocisku, jak i potencjalnych rykoszetów poza jego obręb. Co roku Bractwo Kaliskie organizuje europejskie strzelanie⁴¹ z wykorzystaniem tej konstrukcji, które przyciąga nie tylko strzelców, ale i licznych obserwatorów, którzy chcą być świadkami tego niecodziennego pokazu.

Na tle generalnej wielkiej dbałości o często z ogromnym trudem i wysiłkiem odzyskany majątek bracki szczególnym smutkiem napawa obserwacja szkodliwych z punktu widzenia profesjonalizmu strzeleckiego zmian, np. nieuzasadnione skracanie osi strzeleckich (co czyni je bezwartościowymi dla konkurencji sportu strzeleckiego) czy przekształcanie w pełni wyposażonych osi w obiekcie strzelnicy na a o charakterze socjalnym⁴². Choć to przypadek jednostkowy, wyraźnie wskazuje, że przyszłe losy strzelnic brackich w ogromnej mierze zależą od poziomu wiedzy na temat pryncypiów strzelectwa oraz wagi, jaką przykładać będą do strzeleckich tradycji nasi następcy; dowodzi także potrzeby edukacji w tym zakresie.

W strzelaniach brackich nie ma powszechnie obowiązujących zasad odpowiadających konkurencjom w sporcie strzeleckim. W dawnych czasach niekonwencjonalny sposób myślenia, a nawet brawura strzelców niejednokrotnie decydowała o ostatecznym sukcesie. Często przywoływana jest historia o tym, jak nasz poprzednik, któremu zabrakło amunicji, oddał celny strzał wykorzystawszy guz oderwany od żupana. Wybór broni, celu, odległości i postawy strzelca w strzelaniach brackich jest dowolny w granicach prawa. Sprzyja to wykorzystaniu zawodów w celach integracyjnych i towarzyskich – wyobraźnia braci kurkowych jest ogromna, a niektóre z wymyślanych „konkurencji” bardzo zabawne. I tu profesjonalizm strzelecki jest gwarantem niezapomnianych, ale w pełni bezpiecznych przeżyć strzelców i ich gości.

Są jednak typy strzelań głęboko zakorzenione w tradycji brackiej, będące jej podwalinami, o niezmiennym w swej istocie regulaminie, do których należą: strzelanie do kura oraz strzelania do tarcz płytkowych kołkowanych.

Strzelanie do kura (koguta, ptaka) jest zgodnie z zasadami sztuki – strzelaniem królewskim, najbardziej prestiżową rywalizacją o najwyższą w bractwie godność

⁴¹ Strzelanie o Srebrną Lilię Świętego Józefa

⁴² Opisane zmiany uczyniły bezwartościowym dla sportu strzeleckiego obiekt, gdzie w przeszłości kilkakrotnie odbywały się mistrzostwa Polski.

króla kurkowego. Tradycja strzelań królewskich: szlachetna oprawa, barwny ceremoniał, emocje uczestników i obserwatorów, wreszcie przywileje kurkowego króla oraz radosna i długa celebrowanie zwycięstwa same w sobie mogą być przedmiotem naukowej monografii. W aspekcie sportu strzeleckiego należy odnotować następujące zasady: strzelanie królewskie odbywało się raz w roku, a jego datę wyznaczał statut bractwa (zazwyczaj miało miejsce w okresie zielonoświątkowym); do tytułu króla kurkowego mogli pretendować jedynie członkowie bractwa; strzelano początkowo do ptaków na żerdzi, później zastąpiono je drewnianym wyobrażeniem koguta (kura)⁴³, będącego symbolem czuwania i królewskiej godności. W niektórych krajach za królewskiego ptaka uważano papugę, a bractwa nazywano papuzimi (*Papageiengesellschaft*)⁴⁴. Statuty brackie zazwyczaj nakazywały posługiwanie się wyłącznie własną bronią⁴⁵. Niekiedy zaproszeni goście mogli oddawać strzały honorowe lub otwierające strzelania – w 1478 r. w Biżu car Maksymilian zestrzelił ptaka arkebuzem⁴⁶.

Także współczesne strzelania królewskie są najważniejszym dorocznym wydarzeniem w życiu każdego bractwa. W świetle obowiązujących statutów istnieją dwa główne strzelania oparte na tych samych zasadach: królewskie i żniwne⁴⁷, corocznie wyłania się również w drodze strzeleckiej rywalizacji jednego króla w każdym bractwie (kurkowego) i dwóch nowych królów okręgu (kurkowego i żniwnego). Do strzelań tych nadal mają prawo przystąpić wyłącznie członkowie bractwa/okręgu, często wyłącznie ci, którzy nie zalegają ze składkami na rzecz stowarzyszenia. Ponadto niektóre bractwa nakładają obowiązek założenia na strzelanie królewskie tzw. stroju wielkiego, czyli kontuszowego⁴⁸, wzorowanego na strojach szlachty polskiej. Zgodnie z zasadami sztuki strzelanie królewskie winno być strzelaniem do kura⁴⁹ – drewnianego wizerunku ptaka umieszczanego na żerdzi lub drewnianym słupie z oznaczonym miejscem (rodzaj małej tarczy), w które należy oddać strzał. Strzelcy wywoływani są wg listy sporządzonej na podstawie kolejności zgłaszania się do rywalizacji; każdy z nich oddaje jeden strzał (strzelanie z postawy stojącej z wolnej ręki, z karabinu sportowego kaliber 5,6 mm, amunicja kal. 22 lr., energia amunicji dowolna) do momentu aż drewniany element zostanie zniszczony pociskami, a kur upadnie i dotknie ziemi (fot. 1a, 1b, 1c) na oczach wszystkich strzelców i świadków tego wydarzenia.

⁴³ M. Ordyłowski, *op. cit.*, s. 49–57.

⁴⁴ G. Lichończak-Nurek, *op. cit.*

⁴⁵ M. Ordyłowski, *op. cit.*, s. 49–57.

⁴⁶ J. Paunović, *Pamiątkowe tarcze strzeleckie z XIX wieku. Informator wystawy*, Muzeum Wojwodiny, s. 6.

⁴⁷ Strzelanie żniwne wywodzi się z Wielkopolski; król żniwny miał prawo występować zaraz za królem kurkowym.

⁴⁸ Celowo autorka zastosowała określenie „kontuszowy”, a nie „kontusz”, gdyż współcześnie członkami bractw są także kobiety, dla których strój uroczysty nie jest jednoznacznie określony, np. w przypadku autorki jest to suknia, ale z delią, o klasycznym męskim kroju.

⁴⁹ Obecnie w niektórych bractwach strzelanie królewskie ma formę jedynie symbolicznej rywalizacji (król jest obieralny) i odbywa się do różnego rodzaju tarcz, np. typowych tarcz sportowych, odpowiednio do wyboru broni i odległości.

Fot. 1 (a, b, c). Etapy tradycyjnego strzelania do kura; 1a – wizerunek kura umieszczony na drewnianej podporze na tle kulochwyty, gotowy do rozpoczęcia strzelania; 1b – spadający w trakcie strzelania kur; 1c – kur dotknął ziemi, zakończenie strzelania

Źródło: Archiwum Strzelmistrza Okręgu Centralnego Zjednoczonych Bractw Kurkowych Rzeczypospolitej.

Z uwagi na wyjątkowy regulamin tej rywalizacji jest to jedyny typ strzelań, w którym nie budzi zastrzeżeń udział samego strzelmistrza, pełniącego na zawodach brackich rolę odpowiadającą w sporcie strzeleckim sędziemu głównemu i przewodniczącemu biura obliczeń. Broń w strzelaniach do kura najczęściej należy do organizatora, gdyż

jako zasadę przyjmuje się, że ta sama jednostka służy kolejno wszystkim strzelcom do momentu zakończenia strzelania po upadku kura na ziemię. Można zauważyć, że zwykle bardzo ciężka i długa delia oraz wysokie buty z cholewami, będące elementami strojów kontuszowych, mogą stać w sprzeczności z regułą sportu strzeleckiego niestosowania elementów mających na celu zwiększenie sztywności strzelca.

W przeciwieństwie do strzelań dawnych oddanie strzału do samego kura nie jest nagradzane, co więcej: najczęściej obarczone jest umowną karą, a niekiedy nawet może być przyczyną dyskwalifikacji strzelca. Dwie fundamentalne zasady, które nie mogą zostać naruszone w strzelaniu do kura to: 1. oddanie strzału kolejno przez wszystkich strzelców z listy skutkuje rozpoczęciem strzelania od początku w takiej samej kolejności, począwszy od pierwszego strzelca (system rotacyjny); moment oddania strzału otwierającego drugą kolejkę zamyka możliwość dopisania kogokolwiek do listy, a tym samym udziału nowych strzelców w danej rywalizacji; 2. królem zostaje strzelec po którego strzale strącony kur dotknie ziemi. Zrozumienie istoty i dostosowanie się do tych reguł stanowi o najwyższej randze strzelania. Nie wystarczy więc samo rozbicie pociskami drewnianego elementu podtrzymującego kura, gdyż kur, spadając, może zaczepić się i zawisnąć na pozostałej jego części. W takim przypadku kontynuuje się strzelanie, gdyż nowa pozycja kura wyznacza nowy obszar, który musi zostać zniszczony, by kur spadł i dotknął ziemi⁵⁰. Przekazanie broni sprawia, że benefity z oddanego strzału przechodzą na kolejnego strzelca, nawet gdy on sam odda strzał niecelny. Ma to znaczenie szczególnie w czasie strzelań przy silnym wietrze, gdy naruszone pociskiem drewno może przełamać się całkowicie pod wpływem siły poddmuchu, a więc upadek kura następuje z opóźnieniem – wtedy gdy, nie stwierdziwszy oczekiwanego rezultatu, strzelec przekazuje już broń kolejnemu z braci, a ten odda niecelny, choć ostatni strzał. Wybór odległości, w której umieszcza się kura, a także grubości, struktury, wilgotności i rodzaju drewna, z którego wykonany jest element podtrzymujący kura, umiejętność doboru tych cech do konkretnego kura (przede wszystkim na podstawie rodzaju materiału, z którego jest wykonany, a także kształtu i ciężaru ptaka) oraz poziomu umiejętności strzelców jest sekretem największych strzelców. Należy podkreślić, że autorytet strzelca w pełni opiera się na najwyższej klasy profesjonalizmie strzeleckim, gdyż, w przeciwieństwie do sędziów sportu strzeleckiego, decyzje strzelca są ostateczne.

Fenomen strzelania do kura oparty jest na głębokich aspektach psychologicznych i eskalacji napięcia: każdy ze strzelców wie, że może zostać zwycięzcą, wraz z upływem czasu każdy oddany strzał może spowodować upadek kura, a świadomość tego faktu, w połączeniu z myślą o tytule królewskim lub nagrodzie⁵¹, wywołuje tak duży wzrost emocji, że nawet bardzo doświadczeni strzelcy mogą nie być w stanie wykorzystać swojej szansy. W strzelaniu tym nie ma więc ani faworytów, ani „stuprocentowych” okazji, a nieprzewidywalność ta sprawia, że strzelanie do kura jest niezapomnianym przeżyciem zarówno dla uczestników, jak i obserwatorów.

⁵⁰ Autorka była świadkiem strzelania, w czasie którego kur, spadając, zaczepił się tak mocno, że pomimo wielogodzinnego (!) wysiłku wysokiej klasy strzelców strzelanie pozostało niedokończone; kur nie dotknął ziemi, gdyż zabrakło czasu na rozbicie pociskami całej dość rozbudowanej i solidnej podpory. Nadejście stróża, który ogłosił zamknięcie strzelnicy, zakończyło zmagania; cóż, wydaje się, że owym razem królem został sam kur.

⁵¹ Dla przykładu: Srebrna Lilia Świętego Józefa.

Zwycięski strzelec otrzymuje tytuł króla kurkowego, a wraz z nim najcenniejsze trofeum strzeleckie – strąconego kura. Strzelec, który oddał ostatni strzał przed zwycięzcą, nosi tytuł pierwszego wicekróla (pierwszego rycerza), a strzelec, który oddałby strzał po zwycięzcy – tytuł drugiego wicekróla (drugiego rycerza). Pomimo tego, że wynik strzelania do kura zależy od wielu czynników, analiza wieloletnich wyników w Okręgu Centralnym wskazuje, że zajmowanie miejsca po strzelcu posiadającym wysokie umiejętności znacząco zwiększa szanse w rywalizacji. Najwybitniejsi strzelcy nader często są „pierwszymi rycerzami”⁵².

Tarcze płytkowe kołkowane

Upowszechnienie broni palnej spowodowało, że kura zaczęły wypierać tarcze⁵³, a strzelanie do nich stało się zarówno tradycją bracką, jak i elementem rutynowego szkolenia. Typowe dla strzelców brackich są tarcze w formie płyt wykonanych z drewna, najczęściej okrągłych lub kwadratowych. Stanowią one najcenniejsze po wizerunku kura trofeum strzeleckie. Tradycyjnie tarcze płytkowe wykonywane były techniką olej na drzewie lub olej na płótnie, później oleograficzną, mają zatem wartość nie tylko historyczną i kolekcjonerską, ale także jako dzieła sztuki – niektóre z nich eksponowane są w muzeach. Najczęściej są to obrazy z oznaczonym celem, przedstawiające dzikie zwierzęta, portrety ludzi, ważne wydarzenia, czy scenki rodzajowe opatrzone komentarzem. Tarcze podpisywane były imieniem zwycięskiego strzelca i ofiarodawcy tarczy. Pamiątkowe tarcze były wręczane z okazji świąt i jubileuszy; co interesujące, do niektórych z założenie nie strzelano, a jedynie przekazywano jako wyjątkowy podarunek. W okresie największego rozwoju organizacji strzeleckich tarcze były niezwykle popularne, istnieje nawet ulica Tarczy strzeleckiej⁵⁴.

Pomimo kultywowania samej tradycji strzelania do tarcz płytkowych współczesne tarcze w większości są wykonywane i zdobione przy użyciu technik masowych, zwłaszcza z wykorzystaniem różnych form druku. Niektóre jednak nadal, wzorem lat minionych, upamięniają wyjątkowe brackie uroczystości, np. w Kaliskim Bractwie Kurkowym chrzest najmłodszego z jego Członków⁵⁵ (fot. 2).

Takie tarcze pamiątkowe są dziełami oryginalnymi, wykonanymi ręcznie z użyciem rzadkich, często bardzo odległych od tradycyjnych w tarczach strzeleckich metod, np. technika „raku”⁵⁶ (fot. 3). Należy szczególnie podkreślić bardzo częstą w strzelaniach brackich obecność tarcz charytatywnych: niektóre z nich, przekazane przez różnorodne organizacje i stowarzyszenia, często autorstwa anonimowych twórców, mają wyjątkową wartość artystyczną.

⁵² Źródło: Archiwa strzeleckie Okręgu Centralnego.

⁵³ M. Ordyłowski, *op. cit.*, s. 49–57.

⁵⁴ J. Paunović, *op. cit.*, s. 6.

⁵⁵ Przeprowadzono wtedy strzelania do pamiątkowej ręcznie wykonanej i ozdobionej tarczy płytkowej kołkowanej „Młode Lwy”. Źródło: Archiwa strzeleckie Okręgu Centralnego.

⁵⁶ Tradycyjna technika japońska tworzenia dzieła, w którym, jak się uważa, zachowuje się częśćka duszy jego twórcy.

Fot. 2. Jaś, najmłodszy kurek RP – Kaliskie Bractwo Strzelców Kurkowych

Źródło: archiwum autorki.

Fot. 3. Kolekcja ręcznie wykonanych i zdobionych płytkowych pamiątkowych tarcz ślubnych. Widoczna tarcza smok jest przykładem techniki raku – słowo to dosłownie oznacza „radować się dniem”

Źródło: archiwum autorki.

Wprowadzenie i rozwój broni palnej, będący przedmiotem wielu opracowań naukowych, znalazło swoje odzwierciedlenie w regulaminach dawnych strzelców do wyznaczonych celów, np. w przypadku użycia gładkolufowych arkebuzów z zamkiem lontowym cele miały wymiar 70–100 cm, a strzelano do nich z odległości 200–300 kroków (150–180 m). Regulamin początkowo wyraźnie zabraniał używania długiej broni palnej z gwintowanymi lufami, ponieważ uważano, że „zapewniają one nieuczciwą przewagę”⁵⁷. W 1584 r. wśród 133 strzelców ok. 40 uzyskało 20–24 na 24 możliwych trafień⁵⁸ (sic!).

Współcześnie strzelania do tarcz płytkowych obejmują dwa etapy: strzelanie eliminacyjne i strzelania finałowe, w obu przypadkach oddanie strzału odbywa się z postawy stojącej z wolnej ręki, z karabinu sportowego kaliber 5,6 mm, amunicja kal. 22 lr., energia amunicji dowolna, bez stosowania rękawic, pasa oraz wszelkiego rodzaju zaczepów mających na celu zwiększenie sztywności broni i strzelca, z wyłączeniem tzw. stroju wielkiego. Odległość dowolna, zazwyczaj ok. 50 m na wzór konkurencji w karabinie sportowym.

W strzelaniach eliminacyjnych wykorzystuje się obecnie komercyjnie dostępne tarcze papierowe zgodne ze standardami ISSF. Wyłonieni w eliminacjach najlepsi strzelcy strzelają w drugim etapie do tarcz finałowych – płytkowych, specjalnie przygotowanych na dane strzelanie i posiadających własne nazwy (zazwyczaj do każdej z tarcz oddaje strzał dziesięciu strzelców). Finaliści zostają wywołani do oddania jednego strzału w kolejności ustalonej na podstawie wyników osiągniętych w strzelaniach eliminacyjnych, ocenianych przez strzelnicę zgodnie z przepisami obowiązującymi w sporcie strzeleckim: od najsłabszego (nr strzelca – 10) do najlepszego (nr strzelca – 1). Ostatni strzał oddawany jest zatem przez strzelca o najwyższych umiejętnościach i może rozstrzygnąć o podziale nagród⁵⁹. Z drugiej strony, to tylko jeden strzał i o kolejności nagradzanych laureatów I, II i III miejsca może zdecydować przypadek lub po prostu szczęście. W obu sytuacjach emocje uczestników i świadków wydarzenia są naprawdę duże.

Nie można zapominać, że zgodnie z tradycją tarcze płytkowe winny być tarczami kołkowanymi, czyli takimi, w których po każdym strzale w etapie finałowym strzelnicę ma obowiązek umieścić w przestrzelinie drewniany kołek jednoznacznie identyfikujący strzelca (najczęściej oznaczony jego numerem w strzelaniu finałowym). Kołkowanie jest jawne (fot. 4), a strzelnicom mogą towarzyszyć (i towarzyszą) całe grupy rozemocjonowanych strzelców i obserwatorów. Dopiero tarcza kołkowana zyskuje pełną wartość jako strzeleckie trofeum.

Przełomową zmianą⁶⁰ w strzelaninach do tarcz płytkowych było wprowadzenie w Okręgu Centralnym jednoczasowego strzelania finałowego do wszystkich tarcz, znacznie zmniejszające zarówno czas trwania konkurencji, jak i obciążenie strzelców oraz obsady sędziowskiej o bardzo istotnym znaczeniu w przypadku dużych imprez strzeleckich z wieloma trofeami. Zazwyczaj na zawodach wystawia się co najmniej 4 tarcze, a w strzelaniu finałowym na odległość 50 m strzelnicę (często w niezwykle

⁵⁷ M. Pegler, *op. cit.*

⁵⁸ *Ibidem.*

⁵⁹ Tarczy płytkowej dla zwycięzcy najczęściej towarzyszą puchary dla zdobywców II i III miejsca.

⁶⁰ Innowacja Strzelnicę Okręgu Centralnego Brata Bronisława Kałużnego.

ciężkim stroju wielkim) pokonuje dystans: 100 m (odległość w obie strony) x 10 (liczba strzałów do jednej tarczy) = 1000 m do każdej z nich. Innowacja polegała na równoczesnym, a nie jak uprzednio kolejnym, strzelaniu do tarcz finałowych i ich kołkowaniu. Strzelają więc równocześnie, odpowiednio do swoich oznakowanych tarcz, wszyscy strzelcy z numerami 10, następuje kołkowanie wszystkich tarcz, następnie strzelają wszyscy strzelcy z numerami 9 itd. Należy jednak podkreślić, że prawidłowe przeprowadzenie strzelania w opisany powyżej sposób wymaga bardzo dużego doświadczenia i autorytetu strzelmistrza.

Fot. 4. Ustalanie wyników strzelania finałowego i kołkowanie tarczy płytkowej

Źródło: archiwum Strzelmistrza Okręgu Centralnego Zjednoczonych Bractw Kurkowych Rzeczypospolitej, na zdjęciu sam Strzelmistrz.

Tarcza przestrzenna kołkowana

Oryginalnym polskim wkładem w strzelania strzelców historycznych było stworzenie pierwszej znanej tarczy przestrzennej kołkowanej. Pomysłodawcą i późniejszym współautorem tarczy był Strzelmistrz Okręgu Centralnego⁶¹. Ostatecznie

⁶¹ Innowacja Strzelmistrza Okręgu Centralnego Brata Bronisława Kałużnego.

wykonana w 2008 r., została główną tarczą międzynarodowych strzelań żniwnych⁶² pod nazwą Tarczy Q.F.F.F.Q.S. na znak pomyślności dla wszystkich wówczas obecnych⁶³.

Tarcza Q.F.F.F.Q.S. (fot. 5) składała się z czterech elementów: 1. tarczy właściwej w formie kuli, 2. wielobarwnej kulistej czaszy otaczającej tarczę właściwą, z otworem, w którym widoczny był cel, 3. podstawy oraz 4. kura przymocowanego na szczycie zewnętrznej powierzchni czaszy. Tarcza właściwa o średnicy 6,5 cm wykonana była z antyrykoszetowego materiału uformowanego na kształt kuli z koncentrycznie naniesionymi okręgami na jednobarwnym tle, które nie miały jednak pełnić funkcji pierścieni tarczy sportowej, a jedynie nadać zewnętrzne podobieństwo do tradycyjnych tarcz strzeleckich (fot. 6). Wynik oceniano na podstawie pomiaru odległości od środka kuli do najbliższego punktu na obrzeżu przestrzeliny. Czasza połączona była z tarczą właściwą za pomocą trzpienia, tak aby środki obu kul pokrywały się. Niepełna powierzchnia czaszy umożliwiała przedostawanie się światła i oświetlenie znajdującego się w jej wnętrzu celu.

Fot. 5. Prezentacja tarczy Q.F.F.F.Q.S, 6.09.2008 r., autorzy tarczy: Bronisław Kałużny i Katarzyna Taran

Źródło: archiwum Strzelmistrza Okręgu Centralnego Zjednoczonych Bractw Kurkowych Rzeczypospolitej.

⁶² Źródło: Archiwa strzeleckie Okręgu Centralnego.

⁶³ Q.F.F.F.Q.S. – *lac. quod felix, faustum fortunatumque sit*, tzn. „oby to było szczęśliwe, sprzyjające i pomyślne”.

Fot. 6. Tarcza Q.F.F.F.Q.S. na tle kulochwyty, przygotowana do rozpoczęcia strzelania, kur odłączony, w centrum zewnętrznej kuli widoczny cel

Źródło: archiwum Strzelmistrza Okręgu Centralnego Zjednoczonych Bractw Kurkowych Rzeczypospolitej.

Kur z cechami fenotypowymi orła, przymocowany w sposób pozwalający na odłączenia go na czas strzelania, zachowywał wielobarwną kolorystykę czaszy i podobnie jak ona pokryty był subtelnie mieniącymi się drobinami (tzw. „diamentowe szkło”). Rodzaju materiałów, które wykorzystano przy tworzeniu tarczy, jak również autorskiego sposobu wytworzenia „diamentowego szkła” nie ujawniono.

Co zadziwiające, jedynie trzech z dziesięciu strzelców, znanych z bardzo wysokiego poziomu umiejętności, trafiło do tarczy podczas strzelania finałowego, żaden z nich nie oddał strzału w obszarze odpowiadającym polu dziesiątki w tradycyjnych karabinowych tarczach sportowych. Wyniki uzyskiwane podczas strzelań próbnych w okresie powstawania prototypu tarczy mogą przemawiać za istotną rolą złudzeń optycznych pojawiających się w związku z trójwymiarowością celu, wybranym kształtem kuli oraz koncentrycznym umieszczeniem kuli w otaczającej ją również kulistej, wielobarwnej i częściowo przezierniej czaszy. Tarcza przestrzenna kołkowana Q.F.F.F.Q.S. z założenia nie była trofeum strzeleckim, lecz pozostała własnością autorów, którzy z okazji swojego ślubu przekazali ją po tradycyjnym kołkowaniu do Muzeum Tradycji Brackiej w Okręgu Centralnym celem ekspozycji ku chwale polskich strzelców historycznych.

Podsumowanie

W toku dziejów organizacje strzeleckie przeszły zarówno społeczno-kulturową ewolucję, jak i wykształciły swoisty sposób funkcjonowania w lokalnych społecznościach.

Najsłynniejsza z nich, gildia amsterdamska, została uwieczniona w malarskim arcydziele, znanym jako *Wymarsz strzelców* lub *Straż nocna*⁶⁴. I dziś przynależność do wspólnoty strzelców uznawana jest za formę nobilitacji, tak jak niegdyś była dla osiemnastu arkebuzerów dumnie spoglądających z płótna Rembrandta. Ale płótno to także przypomina nam, współczesnym, że to nie barwne ceremonie, zachwycające stroje, a nawet nie rozliczne ważne polityczno-społeczne zadania powierzane bractwom strzeleckim stanowiły i stanowią o wyjątkowości tych organizacji. ale kontynuacja elitarnych tradycji strzelców wyborowych przekazywana kolejnym pokoleniom.

Coraz silniej zaznaczająca się obecnie tendencja do zanikania zasad profesjonalizmu strzeleckiego w Bractwach Kurkowych w Polsce ma podłoże wieloczynnikowe. Stanowią o niej przede wszystkim współczesne wymogi prawne (ograniczony dostęp do broni palnej, konieczność posiadania unikatowych uprawnień), aspekty historyczne (utrata obiektów), przyczyny ekonomiczne (wysoki koszt zawodów strzeleckich, konieczność wynajęcia strzelnicy, profesjonalnej kadry spoza Bractw, broni, zakupu tarcz i amunicji) oraz komercjalizm (w przeciwieństwie do strzelań tradycyjnych rutynowe zawody i trening strzelecki są mało widowiskowe w porównaniu z innymi dyscyplinami sportowymi) i ogólne trendy kulturowe (w zbyt małym stopniu docenia się doświadczenie dotychczasowej kadry, nie opracowano systemowego kształcenia następców ani nie tworzy się korzystnych warunków dla ich pozyskiwania i rozwoju). Skrajnym przejawem odejścia od strzeleckich tradycji jest powszechny już brak wymogu posiadania i doskonalenia umiejętności strzeleckich przez członków Bractw.

Siła i znaczenie Wspólnoty Strzelców Historycznych i Bractw Kurkowych wyływa z profesjonalizmu strzeleckiego, a zależność ta jest wyraźnie widoczna w dawnej i współczesnej historii najwybitniejszych z tych stowarzyszeń, którym udało się nie zatracić pierwotnego, prawdziwie strzeleckiego charakteru.

Warto ten fakt przypominać z myślą o przyszłości, a naszym następcom wraz z pasją do strzelania zaszczyć zasady sztuki oraz potrzebę osiągnięcia profesjonalizmu strzeleckiego, by odwieczne hasło strzelców: „Ćwicz oko i dłonie w Ojczyzny obronie” odzwierciedlało rzeczywistość, a nie zostało jedynie napisem na starych sztandarach prezentowanych na paradach.

Bibliografia

- Dom Strzelecki*, http://www.gliwiczanie.pl/Reportaz/teatr/dom_strzel/dom_strzel.html [dostęp: 10.06.2019].
- Jakubiak T.J., *Kurkowe Bractwa Strzeleckie w Wielkopolsce*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1986.
- Lichończak-Nurek G., *Geneza i Rozwój Bractw Kurkowych w Europie*, https://kbslidzbark.ns48.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=97&Itemid=28 [dostęp: 9.06.2019].
- Matwijowski K., *Z życia codziennego mieszczan Oławy w czasach nowożytnych. Działalność Bractwa Kurkowego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia LXXIV”, Wrocław 1990.

⁶⁴ Rembrandt van Rijn, *Wymarsz strzelców* lub *Straż nocna*, właściwie: *Kompania Fransa Banninga Coeca i Willema van Ruytenburcha*, dzieło zostało opłacone i zawieszono w sali milicji obywatelskiej, <http://sztukawkawalkach.pl/detale/fakty-mity-o-strazy-nocnej-rembrandta> [dostęp: 11.12.2018].

Strzelcy historyczni – zasady sztuki i współczesny profesjonalizm strzelecki

- Ordyłowski M., *Z dziejów Bractw Kurkowych w Polsce*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogiczne w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 1999, z. 2.
- Ostrowska, M. *Towarzystwo Strzeleckie „Bractwo Kurkowe”*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2014, nr 2.
- Pegler M., *Historia snajperstwa wojskowego*, Bellona, Warszawa 2008, https://books.google.pl/books/about/Historia_snajperstwa_wojskowego.html?id=22r5OIJQjhMC&redir_esc=y [dostęp: 12.06.2019].
- Riegl A., *The Group Portraiture of Holland*, The Getty Research Institute for The History of Art and Humanities, Los Angeles, 1999.

Strzelcy historyczni – zasady sztuki i współczesny profesjonalizm strzelecki *Streszczenie*

Geneza i dzieje Strzelców Historycznych oraz ich obecność we współczesnym życiu lokalnych społeczności jest coraz szerzej znana. Potęga takich stowarzyszeń tkwi jednak nie w bogatym ceremoniale, lecz w profesjonalizmie strzeleckim. Tysiącletnia już historia organizacji strzeleckich zaciekawia i zadziwia. Literatura, zwłaszcza obcojęzyczna, obejmuje niezwykle wartościowe pozycje przedstawiające tradycję bractw strzeleckich, jednakże kompleksowego opracowania dotyczącego zasad współczesnego sportu strzeleckiego w tych formacjach - nie znaleziono. Celem pracy stało się ukazanie wybranych aspektów profesjonalizmu strzeleckiego, kultywowanych obecnie zasad sztuki - fundamentalnych dla świetności i elitarności wspólnot strzeleckich oraz popularyzacja wiedzy na temat oryginalnego polskiego wkładu w strzelania strzelców historycznych - pierwszej znanej tarczy przestrzennej (trójwymiarowej) kołkowanej.

Słowa kluczowe: Strzelcy historyczni, bractwa kurkowe, sport strzelecki, profesjonalizm strzelecki, zasady sztuki strzeleckiej

Historic Marksmen: The Key Principles and the Cutting Edge of Professional Shooting *Abstract*

The history of *Historic Marksmen's' Guilds*. and their part in the contemporary life of local communities is becoming increasingly more popular. However, the power of these associations is not based on spectacular ceremonies, but rather on professional shooting. The thousand-year history of shooting organisations is intriguing and amazing. The subject literature includes extremely interesting items that present the tradition of shooting brotherhoods; yet a comprehensive study on the principles of the shooting art in contemporary formations has not been found. The aim of this study was to discuss selected aspects of shooting professionalism and the current principles of the art that are fundamental for the magnificence and elitism of shooting communities, as well as to popularise the original Polish contribution in this field, i.e. the first known spatial (three-dimensional) shooting shield with pegs.

Key words: Historic Marksmen's Guilds, brotherhoods of shooters, sport shooting, shooting professionalism, shooting art

Historische Schützen – Prinzipien der Schießkunst und moderne Professionalität im Schießen

Zusammenfassung

Die Entstehung und die Geschichte der Historischen Schützen und ihre Anwesenheit im modernen Leben der lokalen Gemeinschaften ist immer breiter bekannt. Die Macht solcher Vereine liegt aber nicht in dem reichen Zeremoniell, sondern in der Professionalität im Schießen. Die schon eintausend jährige Geschichte der Schützenverbände fasziniert und beeindruckt. Die Literatur, insbesondere die fremdsprachige, umfasst sehr wertvolle Positionen, welche die Traditionen der Schützengilden darstellen, aber es wurde keine komplexe Abhandlung über den modernen Schießsport in diesen Vereinen gefunden. Zum Ziel der Arbeit wurde die Darstellung gewählter Aspekte der Professionalität der Schiesser, der gegenwärtig kultivierten Prinzipien der Kunst- grundlegenden für die Pracht und Exklusivität der Schützengemeinschaften und Verbreitung des Wissens über den ursprünglichen polnischen Beitrag zum Schießen der historischen Schützen – der ersten räumlichen (3D) – Zielscheibe mit Stiften.

Schlüsselwörter: historische Schützen, Schützenvereine, Schießsport, Professionalität im Schießen, Prinzipien der Schießkunst

Исторические стрелковые гильдии – принципы мастерства и современный стрелковый профессионализм

Резюме

Происхождение и история стрелковых гильдий и их присутствие в современной жизни общества становятся все более и более широко известными. Однако, сила такого типа объединений, заключается не в богатом церемониале, а в стрелковом профессионализме. Тысячелетняя история стрелковых гильдий очень интересна и занимательна. В литературе, особенно иностранной, можно найти чрезвычайно интересные труды, описывающие традиции стрелковых гильдий, однако, всестороннего издания на тему применения принципов современного стрелкового спорта в этих объединениях не существует. В статье предпринято попытку указания отдельных аспектов стрелкового профессионализма, культивируемых сегодня принципов стрелкового мастерства – основополагающих приоритетов величия и элитарности стрелковых сообществ, а также популяризации знаний о польском вкладе в историю стрелковых гильдий (первая в мире трехмерная мишень).

Ключевые слова: исторические стрелковые гильдии, стрелковые братства, стрелковый спорт, стрелковый профессионализм, правила стрелкового мастерства